

KONSENT ZNAMENÁ SOUHLAS

Johana Nejedlová, 2020

Kultura znásilnění je termín popisující společnost s velkou mírou často neřešeného sexuálního násilí. Taková společnost omlouváním pachatelů*lek, zlehčováním sexuálního násilí a šířením mnoha mýtů o tomto problému sexuální násilí umožňuje. V České republice má zkušenost se znásilněním každý jedenáctý člověk, v drtivé většině případů jsou to ženy. Znásilnění pak během svého života spáchal každý devátý Čech. Nejrizikovější není procházka nočními ulicemi nebo parkem, jak si většina lidí myslí, ale partnerství a manželství. Polovinu znásilnění totiž spáchá manžel nebo partner. Podle různých odhadů se ročně stane 7 000 až 20 000 případů znásilnění, na policii však bývá hlášeno jen malé procento, okolo 700 činů. Pachatelé znásilnění dostávají směšně nízké tresty. Podle analýzy organizace Profem odejde 40 % odsouzených s pouhým podmíněným trestem. Se sexuálním obtěžováním, mezi které patří nevhodné dotyky, nemístné komentáře a poznámky se sexuálním podtextem, zasíláním sexuálně explicitních fotografií nebo videí a podobnými věcmi má pak podle dat zkušenost každá druhá Češka. Takové chování je pak často předstupněm znásilnění. Zároveň naše společnost často aplikuje „victim blaming“ – tedy že vinu za sexuální násilí klade i oběti. Podle průzkumu Amnesty International si 58 % Čechů a Češek myslí, že za znásilnění je spoluzodpovědná znásilněná – například, když s pachatelem flirtovala, měla krátkou sukni nebo byla opilá. Takový přístup vede k tomu, že ženy, které znásilnění zažily, o tom mlčí a často samy sebe obviňují z toho, co se jim stalo. Vinný je ale vždy jen ten, kdo násilí spáchal.

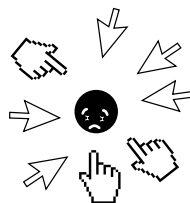
CO JE TO „KULTURA ZNÁSILNĚNÍ“

1 Z 10 ŽEN V ČESKÉ REPUBLICĚ
ZAŽIJE ZNÁSILNĚNÍ

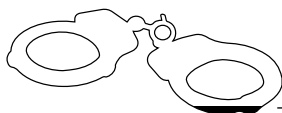
A NIKOHO TO NEZAJÍMÁ

hlášeno na policii je jen 8% případů

znásilněné jsou okolím
obviňovány a traumatizovány

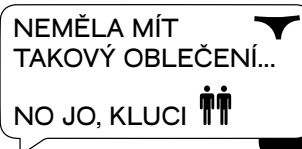
odsouzena jsou jen 2% pachatelů

HAHA :-)

o znásilnění se vtipkuje

obětem znásilnění okolí nevěří

znásilnění je zlehčováno
a ospravedlňováno

V takovém prostředí zákonitě sexuálního násilí neubývá, přestože je to závažný problém, kterému bychom jako společnost měli* y čelit. Míru uzavřenosti naší společnosti k tématu sexuálního násilí dobře ilustruje, jak přistoupila k hnutí Me Too v roce 2017. Během něj se ženy pod #metoo („já taky“) hlásily k tomu, že zažily nějakou formu sexuálního násilí. Ve většině západních zemí bylo Me Too přijímáno především pozitivně a ženy byly povzbuzovány k tomu, aby se k hnutí připojily. V Česku se média hlavního proudu naopak často předháněla v tom, kterého muže bagatelizujícího násilí si k tématu pozvou, a vykreslovala celé hnutí jako hon na čarodějnice nebo hnutí zhrzených neúspěšných a ošklivých žen, přestože se k němu celosvětově přihlásilo přes milion těch, které zažily sexuální násilí. I u nás ale Me Too přineslo pozitivní změnu. Dodnes se o hnutí diskutuje a v letošním roce vydal Deník N jako první mainstreamové medium speciální číslo, složené z výpovědí žen v různých pozicích, které zažily sexuální násilí.

Školáků a školaček se kultura znásilnění týká také

Sexuální násilí ale není problémem, který se týká jen dospělých. K tématu se mladí lidé vyjadřovali třeba v kampani Teens Too („puberťáci a puberťačky taky“). Dívky popisovaly své zkušenosti s tím, když je spolužáci ve třídách osahávali, vydírali, bývalí kluci zveřejňovali jejich nahé fotky, videa či různé koláže, nadávali jim do „kurev“ a posmívali se jim za jejich sexuální a milostné zkušenosti. Popisovali ale i zneužívání ze strany lidí, kteří nad nimi měli nějakou moc – od příbuzných, vedoucích v různých kroužcích, vyučujících. V kampani byly vidět především dívky. Sexuální násilí se ale týká i chlapců, pro něž je o něm často ještě obtížnější mluvit než pro dívky.

Sexuální násilí podle statistik zažilo v Česku okolo 3 % dětí do 15 let. Podle odborníků a odbornic je ale skutečné číslo mnohem vyšší. V zemích, kde o sexuálním násilí s dětmi vyučující i rodiče otevřeně hovoří, jako je Švédsko či Francie, stejný výzkum mluví o 15–20 % dětí. Neznamená to, že by ve Švédsku či Francii žili* y muži a ženy s násilnějšími sklony, ale že děti, které mají dostatek znalostí o sexuálním násilí, obtěžování a znásilnění a jsou poučeny o tom, co si nemusí nechat líbit, umí o těchto zkušenostech mluvit a pojmenovat je jako násilí. S takovou znalostí je pak mnohem častější, že jim pachatel ublíží méně, než kdyby byly nepoučeny. Nebo že se poškozený*á v případě, že se jim něco stane, svěří někomu, kdo jim dokáže pomoci. Právě proto je nepostradatelnou rolí vyučujících o tématu své žáky a žákyně vzdělávat, nepodporovat kulturu znásilnění a naopak studující vést k tomu, aby nebyli* y její součástí. Mladí lidé mají potřebu objevovat svět vztahů, sexu a sexuality a testovat svoje hranice i hranice druhých. Úkolem školy má být připravit děti na život. A proto by součástí vzdělávání mělo být i vysvětlování toho, jaké důsledky může mít jejich chování k druhým, a upozorňování na to, že nedílnou součástí vztahů je konsent.

Konsent znamená souhlas jak o něm uvažovat a jak ho uchopit ve školních lavicích

Konsent, z anglického consent, popisuje svolení k tomu, aby se něco stalo. Jako koncept je konsent důležitý pro všechny a měly by se o něm rozličnými způsoby dozvídat děti již od útlého věku.

Pokud umíme udělovat konsent a pokud umíme rozeznat, jestli nám ho udělili* y druzí* hé, můžeme vytvářet kvalitnější vztahy s rodinou, přáteli* přítelkyněmi, případně partnery* partnerkami. To samé platí pro děti a dospívající. Patří do něj znát a respektovat svoje vlastní hranice stejně jako hranice druhých. Pokud rozumíme konceptu konsentu, jsme schopni* é vymezit se v situaci, kdy se nám

děje něco, co nám není příjemné. Stejně tak jsme schopni*é respektovat, když to samé chtějí udělat druzí*hé. Důležitým faktorem v rámci konsentu je moc a dominance. Pokud máme moc, často můžeme mít pocit, že máme nárok na něčí souhlas. Na druhou stranu pokud má nějakou moc někdo nad námi, je pro nás o to obtížnější ukázat nesouhlas.

Konsent v sexuálních vztazích

Sexuální aktivitu často lidé zjednodušují na pohlavní styk. Je jí ale i líbání, doteky se sexuálním podtextem nebo orální a anální sex. Konsent k sexuální aktivitě znamená, že partneri či partnerky souhlasí s tím, že k sexu dojde. Aby mohli*y udělit souhlas, musí však rozumět tomu, s čím souhlasí. Konsent je zároveň nezbytným prvním krokem k tomu, aby k jakémukoliv sexuálnímu vztahu mohlo dojít. Musí být dán ke každé sexuální aktivitě zvlášť a pokaždé, když k ní dochází. Níže si vysvětlíme, jak takový souhlas vypadá. Každý*á má právo rozhodnout se, jakých sexuálních vztahů a aktivit se chce účastnit. V posledních letech, pod vlivem otevírání tématu sexuálního násilí, se přístup, který ke konsentu jako společnost máme, vyvíjí. V tomto ohledu se vyvíjí i jazyk, který používáme, když o souhlasu a sexu mluvíme, stejně jako se celosvětově mění i zákony.

Proč je o konsentu potřeba mluvit už na základní škole?

- 1 z 5 žen a 1 ze 7 mužů, které*ří zažily*i znásilnění, fyzické násilí nebo stalking od partnera či partnerky, před tím zažily*i nějakou formu násilí v partnerském vztahu ve věku 11–17 let.
- Polovinu znásilnění zažijí dívky do 18 let.
- Ve věku od 16 do 26 let má s nějakou formou partnerského násilí zkušenost 33 % mladých lidí.
- U 10 % chlapců a 12 % dívek se motivem pro sexuální obtěžování a násilí ukázala snaha navázat s protějškem vztah.
- Dospívající, které*ří mají zkušenost se sexuálním násilím, mají často tendence nadužívat návykové látky, trpět poruchami příjmu potravy, pokoušet se o znásilnění či sebevraždu a navazovat riskantní sexuální vztahy.

Jak konsent vypadá?

- Konsent je vždy pozitivní, dobrovolný, aktivní a vědomý. Kdo uděluje konsent, musí si být ve svém rozhodnutí jistý*á. Vyslovený souhlas zároveň musí být v souladu s řečí těla.
- NE znamená ne. Nedostatek nadšení znamená také NE.
- Ani vyřčené ANO nemusí být konsent. A to v případě, že bylo uděleno pod nátlakem, při šikaně, vydírání, v průběhu zastrasování, vyvoláním viny nebo třeba zostouzením.
- Pokud jde o konsent, musí se shodnout všichni*všechny, kterých se aktivita týká, a musí vědět, s čím souhlasí.
- Vyžádat si konsent a ujistit se, že byl udělen, je vždy zodpovědností toho nebo té, který*á iniciuje aktivitu nebo ji chce posunout do další fáze.
- Konsent může být kdykoliv odebrán. Pokud s něčím souhlasíme teď, neznamená to, že s tím musíme souhlasit za dvě minuty, zítra, za měsíc.
- Konsent nelze předpokládat na základě domněnek. Pokud s námi někdo flirtoval, nějakým způsobem komunikoval, byl nějak oblečený a podobně, neznamená to, že máme jeho souhlas.
- Konsent není podmíněný tím, že máme s někým romantický vztah,

- nebo tím, že jsme s ním dříve provozovali*y nějaký typ sexuální aktivity.
- Mlčení není souhlas ani konsent.
- Pokud je někdo opilý, omámený, zdrogovaný nebo v bezvládném stavu, nemůže udělit vědomý konsent.
- Ptát se na svolení se může zdát trapné, když ho formulujeme příliš formálně. Otázka může ale znít také: Líbilo by se ti, kdybych teď...
- Máš chuť... Můžu...
- Konsent nemusí být vždy dán jen slovně. Pokud se druhý*á aktivně zapojuje, je na něm vidět, že se mu aktivita líbí, sám vybízí k další, jedná se o konsent. Pokud si ale nejsme jistí*é, vždy je lepší se zeptat, než pak litovat.

Jak je to se souhlasem, názorně ukazuje vtipné video [Tea consent — souhlas jako čaj](#). Studující na něj většinou reagují velmi pozitivně a pomáhá jednoduše pochopit absurditu toho, když předpokládáme automaticky něčí souhlas u jednoduché věci, jako je pití čaje.

Naše vlastní předsudky, stereotypy a konsent

Pro to, abychom mohli*y o konsentu mluvit s našimi dětmi, studujícími a blízkými, je potřeba nejdřív se s ním vypořádat sami*y v sobě. Mnoho lidí se k tématu sexuálního násilí, konsentu, sexuálnímu obtěžování a podobným tématům staví velmi odmítavě, považují ho za zbytečné a za přeceňované. Bylo by snadné označit je za ignoranty*tky a dál se s nimi nezaobírat. Jejich postoj ale může mít různé kořeny. Pro mnohé je problematický přístup spojen s genderovými stereotypy a předsudky, se kterými od mala vyrůstáme.

Patří mezi ně to, že ženy jsou slabší, že většinou nemají chuť na sex. Že muži jsou ti, kteří sex naopak potřebují neustále, žene je nezvladatelný sexuální pud a mají v určitých chvílích na sex nárok. Často jsme i my vyrůstali*y v prostředí, které reprodukovalo stereotypy o tom, že dívky mají být milé a poslušné a neodmlouvat nebo že se mají snažit zalíbit. Naproti tomu chlapci byli vychováni v tom, že pořádný kluk se bije za to, co chce, a co chce, to musí dostat, popřípadě si to má vzít. Tyto představy nemusí být snadné opustit, jelikož jsme je přebírali*y od rodiny, vrstevníků*nic, ve škole nebo v populární kultuře. Pokud ale na ně budeme nahlížet jako na konstrukt, který nás do jisté míry ovlivnil a ovlivňuje i naše okolí, bude se nám s ním lépe pracovat. Postupně můžeme začít podobné představy sami*y sobě zpochybňovat. Můžeme si uvědomovat příklady v našem okolí, kdy tyto stereotypy neodpovídaly realitě.

Kromě genderových stereotypů může být překážkou v porozumění problematice sexuálního násilí vlastní prodělané trauma spojené se sexuálním násilím. To pak může vést k tomu, že mají někteří*ré tendence zkušenosti jiných shazovat, pokud je nepovažují za dostatečně drastické a závažné. Pro jiné může být cestou celé odmítání a popření problému či jeho bagatelizace.

Třetím důvodem může být obava z toho, že jsme sami*y někdy něčí konsent nerespektovali*y, a proto celou problematiku raději přehlížíme. Během workshopů, které pořádáme pro dospělé v organizaci Konsent, se k tomu často dostáváme. Není příjemné si to uvědomit, ale téměř každý*á z nás se někdy nejspíš dopustil*a toho, že na někoho vyvíjel*a nátlak nebo třeba nedal druhé*mu dostatečný prostor k odmítnutí. Je dobré si to uvědomit, vyrovnat se s tím a rozhodnout se dávat si v budoucnu v podobných situacích pozor a zachovat se lépe.

Konsent a rape culture v literatuře a populární kultuře

Problematiku souhlasu a kultury znásilnění můžeme kromě dobře zvolených společných aktivit třídním přibližovat také díky tradičním pohádkám a próze nebo diskuzí o jejich filmových ztvárněních. Žáky a žákyně tak můžeme vést ke kritickému uvažování nad tím, jakou kulturu konzumujeme a jaký dopad má tato kultura na naše uvažování o světě a potvrzování stereotypů o ženách a mužích a jejich chování.

Na úvod do tématu znásilnění v českých filmech doporučuji ke zhlédnutí video od skupiny Čtvrtá vlna. V sestřihu uvádí filmy jako Padesátka, který znásilnění uvádí jako v celku normální věc, u které se máme zasmát, rodinnou komedii Strašidla, ve které je znásilnění přímo komickým prvkem, nebo pohádku Anděl Páně, ve které mladou dívku zkušená žena uklidňuje slovy, že každá žena si nakonec zvykne a že všichni chlapi jsou stejní. Problematikou rape culture v českém filmu se také zabývá filmový kritik Kamil Fila, který upozorňuje na klasické stereotypní role žen hysterek a semetrik a mužů líných nekňubů.

S žáky se pak můžeme bavit o pohádkách, které většinou dobře znají, ale pravděpodobně nikdy neměli možnost nahlédnout na ně kriticky. Cílem diskuzí by nemělo být přesvědčit je o tom, že jsou ony pohádky špatné. Místo toho by snahou mělo být zjistit, zda jim veškeré chování postav přijde správné, pokud se na ně podíváme dnešní optikou. Kolektiv bude mít pravděpodobně na věc různé názory a pro nás je důležité nechat jednotlivé žáky a žákyně konfrontovat svůj vlastní postoj s postojem spolužáků a spolužákyň.

Mezi pohádky, o kterých se můžeme bavit, patří Šípková Růženka a Sněhurka, kde v některých verzích princ budí spící princeznu nebo dívku polibkem. Je moudré v normálním životě líbat spící dívky, když nám nemohou říct, že chtějí být líbány? Jakou symboliku v těchto pohádkách třída vidí? Že láska je silnější než smrt? Nebo že princové mají pocit, že mohou cokoliv? Jak prince vůbec napadne, že dívku mohou probudit polibkem? Proč se princezny neumí zachránit samy? Existují pohádky, kde dívky zachraňují prince? Dlouhý, Široký a Bystrozraký a další pohádky, ve kterých švarní chlapi vyrazí zachránit princeznu a dostanou ji jako odměnu, můžeme probírat z dalších úhlů. Neměla by se zachráněná dívka sama rozhodnout, jak se svou nabytou svobodu naloží? V pohádce o Slunečníku, Měsíčníku a Větrníku, přepracované do filmové verze Princ a Večernice, bratr provdává své sestry místo toho, aby je hlídal, zatímco jsou jejich rodiče pryč. Proč si bratr myslí, že má právo rozhodovat o vztazích svých sester? Mají dnes bratři co mluvit do toho, s kým bude sestra chodit a jaké bude mít vztahy? U pohádky Malá mořská víla se můžeme bavit o tom, co všechno dívka udělala pro vztah s princem, který o ní nestál. Bylo to romantické, nebo to bylo přehnané a dovedlo ji to do záhuby?

V rámci povinné četby máme se studujícími možnost probírat Erbenovu Kytici, v níž je několik balad věnováno problematice znásilnění. Rozebrat můžeme například Vodníka, v němž můžeme dítě držené jako rukojmí vodníkem vidět jako symbol znásilnění dívky po jejím pádu do tůně. Podrobněji text rozebírá literární teoretička Tereza Jiroutová Kynčlová.

Aktivita k tématu souhlas a kultura znásilnění v pohádkách (45–60 minut)

Třídu rozdělíme do skupin po cca 5 žácích a žákyních. Každé skupince dáme jeden ze tří obrázků s otázkami a vysvětlíme studujícím, že jejich úkolem je pobavit se o pohádce, kterou dostali*y, a odpovědět společně na otázky, které jsou pod obrázky. Poté, co vše prodiskutují v malé skupině, budou mít za úkol představit pohádku třídě a vysvětlit své závěry.

Obrázek z Disneyho pohádky:

Sněhurka (Disney):

1. Stručně převyprávějte pohádku.
2. Jak princ Sněhurku vzbudil? Co si o tomto chování myslíte? Vidíte na tomto chování něco problematického?
3. Souhlasila Sněhurka s tím, aby dostala polibek, když hluboce spala nebo byla v bezvědomí? Líbilo se jí to? Jak byste takové chování hodnotili v reálném světě, kdyby k vám přišel neznámý kluk nebo cizí holka, viděli*y, že spíte, a chtěli*y by vám dát polibek?
4. Znáte i jiné verze této pohádky? Dopadnou jinak? Jak by podle vás mohla vypadat moderní verze této pohádky, kdyby se scénárista nebo scénáristka chtěl*a vyhnout pasáži s líbáním spící dívky?

Obrázek z Disneyho pohádky:

Růženka (Disney):

1. Stručně převyprávějte pohádku.
2. Jak princ Růženku vzbudil? Co si o tomto chování myslíte? Vidíte na tomto chování něco problematického?
3. Souhlasila Růženka s tím, aby dostala polibek, když hluboce spala nebo byla v bezvědomí? Líbilo se jí to? Jak byste takové chování hodnotili v reálném světě, kdyby k vám přišel neznámý kluk nebo cizí holka, viděli*y, že spíte, a chtěli*y by vám dát polibek?
4. Znáte i jiné verze této pohádky? Dopadnou jinak? Jak by podle vás mohla vypadat moderní verze této pohádky, kdyby se scénárista nebo scénáristka chtěl*a vyhnout pasáži s líbáním spící dívky?

Obrázek z Disneyho pohádky:

Kráska a zvíře (Disney):

1. Stručně převyprávějte pohádku.
2. Jak došlo k tomu, že Kráska žije u zvířete? Dostala se tam dobrovolně? Jak se zvíře ke Krásce chová z počátku pohádky? Co si o tom myslíte?
3. V reálném světě byste chování, kdy je někdo uvězněn a nucen k tomu, aby měl někoho rád, hodnotili*y a nazvali*y jak?
4. Znáte i jiné verze této pohádky? Jak popisují příběh? Jak by podle vás mohla vypadat moderní verze této pohádky, kdyby se scénárista nebo scénáristka chtěl*a vyhnout klišé o tom, že se dívka zamiluje do chlapce, který se nejdřív chová hrubě jako zvíře?

Diskuze v plénu

Jednotlivé týmy vyzveme k tomu, aby si sedly do kruhu tak, aby na sebe celé třída viděla. Postupně týmy vyzýváme k tomu, aby nám přednesly, na čem se shodly, případně neshodly. Poznatky můžeme zaznamenávat na tabuli a vrátit se k nim při závěrečném shrnutí.

Sněhurka

Poprosíme zástupce či zástupkyně skupin, které dostaly obrázek Sněhurky, aby ostatním ukázal*a obrázek a převyprávěl*a pohádku. Můžeme vyzvat ostatní k doplnění. Věnujeme se otázce č. 2 Jak princ Popelku vzbudil? Co si o tomto chování myslíte? Vidíte na tomto chování něco problematického? Poté, co první skupina přednese své závěry, požádáme další skupiny, které měly Sněhurku, o doplnění. Diskuzi nad otázkou č. 1 rámuje tak, že princ dívku probudil polibkem. Jak ale mohl vědět, že ji to probudí? Vysvětluje příběh to, že láska přemůže smrt, nebo si to kolektiv vykládá i jinak? U otázky č. 3 (Souhlasila Sněhurka s tím, aby dostala polibek, když hluboce spala nebo byla v bezvědomí? Líbilo se jí to? Jak byste takové chování hodnotili*y v reálném světě, kdyby k vám přišel neznámý kluk nebo cizí holka, viděli*y, že spíte, a chtěli*y by vám

dát polibek?) diskuzi rámuje tak, že v reálném světě nemůžeme nikoho líbat bez jeho svolení, protože nikdy nemůžeme vědět, jestli se to dotyčnému bude líbit. Když je někdo v bezvědomí nebo spí, nemůžeme vědět, jestli s polibkem souhlasí. U otázky č. 4 (Znáte i jiné verze této pohádky? Dopadnou jinak? Jak by podle vás mohla vypadat moderní verze této pohádky, kdyby se scénárista nebo scénáristka chtěla vyhnout pasáži s líbáním spící dívky?) můžeme zmínit, že existují verze pohádky o Sněhurce, kde princ vzbudí dívku tak, že zakopne o rakev, a dívka tak vyplivne otrávené jablko.

Růženka

Poprosíme skupiny, které měly Růženku, aby převyprávěly příběh. Následně se jich ptáme, jestli dospěly ke stejným závěrům, jako skupiny, které měly Sněhurku. Pokud ne, proč ne? Diskuzi pak rámuje stejným způsobem jako diskuzi u Sněhurky.

Kráska a zvíře

Poprosíme skupiny, které měly Krásku a zvíře, aby převyprávěly příběh. U otázky č. 2 (Jak došlo k tomu, že Kráska žije u zvířete? Jak se zvíře ke Krásce chová z počátku pohádky? Co si o tom myslíte?) rámuje diskuzi tím, že zvíře bylo zakleto za své špatné chování. Aby se ze situace dostalo, zajalo krásku a chovalo se k ní hrubě. Otázka č. 3 (V reálném světě byste chování, kdy je někdo uvězněn a nucen k tomu, aby měl někoho rád, hodnotili*y a nazvali*y jak?) by měla vést k diskuzi nad tím, že násilné chování není omluvitelné v žádném případě a že v takové situaci má mít ten, komu je ubližováno, právo odejít. Můžeme se bavit o tom, že v reálném životě se lidé většinou nezamilují do někoho, kdo se k nim nechová hezky a je jim odporný. V případě únosu se u oběti někdy vytváří stockholmský syndrom, který vede k tomu, že oběť cítí k vězniteli náklonnost, ale nemá to nic společného s láskou. U otázky č. 5 (Znáte i jiné verze této pohádky? Jak popisují příběh? Jak by podle vás mohla vypadat moderní verze této pohádky, kdyby se scénárista nebo scénáristka chtěla vyhnout klíše o tom, že se dívka zamiluje do chlapce, který se nejdřív chová hrubě jako zvíře?) můžeme zmínit novou hranou muzikálovou verzi pohádky Kráska a zvíře s Emmou Watson. Kráska se v ní sama rozhodne odejít ke zvířeti, aby zachránila svého otce.

Závěrečná reflexe

Na závěr se pobavíme o tom, co si třída z aktivity odnáší. Můžeme zmínit, že nemusíme pohádky zavrhovat, když v nich najdeme něco, co je z našeho pohledu problematické. Můžeme se na ně ale dívat kriticky a přemýšlet o dalších vrstvách příběhů, které na nás podprahově mohou působit. Můžeme zmínit, že některé pohádky a filmy normalizují násilné chování. Napadají třídu ještě nějaké další příklady? Můžeme nahlédnout i to, že princezny bývají krásky, které princové zachraňují po překonání strastí polibkem a získávají jejich lásku, kdežto princezny při záchraně princů často musí najít zvláštní cit pro někoho, kdo jim byl nechutný a choval se hrubě. To odpovídá tomu, že dříve byly ženy považovány za majetek otců a pak jejich manželů.

K celé aktivitě můžeme využít i jiné pohádky, ze kterých můžeme třídě pustit ukázky, nebo můžeme dát skupinám k práci texty pohádek k přečtení.

Jaké postoje a situace ve škole mohou utužovat rape culture a jak s nimi pracovat

„Co se škádlívá, to se rádo mívá“

Žákyně utíká po třídě před spolužákem, který jí stahuje sukni a sprostě na ni pokřikuje. Dívka křičí, že se jí to nelíbí, ale i se trochu směje. Ostatní spolužáci a spolužačky na ně pokřikují, že co se škádlívá, to se rádo mívá.

Někteří kluci, ale i dívky mají skutečně už od dětství problém vyjádřit náklonnost hezkým způsobem. Naší rolí by však nemělo být to tolerovat. Naopak bychom měli* y pomáhat dětem umět vyjadřovat své emoce a umět s nimi pracovat. Pokud je totiž budeme v dětství podporovat v tom, že někdo vyjadřuje svou náklonnost tím, že se chová násilně, jak po nich můžeme chtít v budoucnu, aby se nechovaly násilně ke svým partnerům či partnerkám nebo aby z násilného vztahu odešly?

Jak takovou situaci řešit?

Obvyklou reakcí bývá potrestat dotyčného viníka, často i dotyčnou dívku. Do situace je ale spíš potřeba vstoupit a vysvětlit – zavést diskuzi na téma, že druhým neděláme bez svolení nic, co se jim nelíbí, protože to druhým může ublížit. I když si myslíme, že je to legrace. Důležité je neskončit jen u toho, ale bavit se s žáky a žákyněmi o tom, jak může člověk vyjádřit, že se mu něco nelíbí a že by na to měl mít vždy právo. Protože se často může stát, že je v situaci, kdy se nesouhlas bojí ukázat, aby se nestal tím, kdo kazí zábavu a nebyl odstrčený. Třeba právě smích dotyčné mohl být prostředkem pro zamaskování nepříjemných pocitů.

Aktivita na vyjádření náklonnosti a odmítnutí (1,5 h)

*(ideálně ne hned po incidentu, aby se dotyční*é necítily*y nepříjemně)*

potřeby: tabule/flipchart, post-ity

Se třídou můžeme společně brainstormovat, jakým způsobem se dají vyjadřovat pozitivní emoce vůči druhým. Následně můžeme společně hledat způsoby, jak na takové vyjádření může reagovat druhý, a to jak v případě, že náklonnost opětuje, ale i v situaci, kdy chce druhého odmítnout. Při brainstormingu je ale potřeba bavit se o hypotetických situacích, nikoliv o těch konkrétních.

1. Na tabuli napíšeme: **JAK MŮŽEME VYJÁDŘIT NÁKLONNOST K DRUHÉMU?** Žákům a žákyním rozdáme post-ity a poprosíme je, ať se zamyslí nad otázkou a napíší své nápady na lístečky. Když je dopíší, nalepí je na tabuli. Vyučující dále jednotlivé lístečky čte a ptá se ostatních, jak by se cítili*y, kdyby jim někdo takto vyjádřil, že je má rád. Opakující se nápady lepíme k sobě. Třídy se doptáváme, co si o jednotlivých nápadech myslí a jaká úskalí takové vyjádření může mít. Post-ity můžeme řadit tak, aby na jedné půlce byly ty, na kterých se třída shodla jako na vhodných, stranou necháváme ty, které třída zpochybní. Diskuzi rámuje tak, že u vyjádření náklonnosti musíme přemýšlet nad tím, jak se u toho bude dívka či chlapec cítit a jestli jí*mu to dává dostatek prostoru pro adekvátní reakci.
2. Následně můžeme aktivitu opakovat s otázkou: **JAK REAGOVAT NA VYJÁDŘENÍ NÁKLONNOSTI, KDYŽ NÁKLONNOST OPĚTUJEME?** Nápady na post-itech opět konfrontujeme s názory celé třídy. Bavíme se o tom, že může být obtížné náklonnost zpracovat, i když se nám druhý líbí, i o tom, že dotyčný občas potřebuje čas a prostor na to si to zpracovat.
3. Pokračujeme s otázkou: **JAK REAGOVAT NA VYJÁDŘENÍ NÁKLONNOSTI, KDYŽ NÁKLONNOST NEOPĚTUJEME? –** postupujeme stejně. Diskuzi rámuje tak, že je dobré ocenit odvalu, se kterou se dotyčný*á vyjádřil*a. Odmítnout je potřeba citlivě, ale tak, aby si člověk nedělal zbytečné naděje a netrápil se. Doporučujeme citlivou upřímnost, ne výmluvy.
4. Na konec vneseme otázku: **JAK SE VYROVNAT S TÍM, KDYŽ NÁS NĚKDO ODMÍTNE?** Opět necháme třídu napsat své nápady a diskutujeme o nich. Diskuzi rámuje tak, že odmítnutí není příjemné, občas bolí, ale je běžnou součástí života, každý se s ním někdy setkáme. Odmítnutí nesnižuje naši hodnotu, každý nás nemůže mít rád a milovat stejně jako my nemáme romantické emoce vůči každému, koho potkáme.
5. Na závěr shrneme, co jsme se společně dozvěděli*y. Klademe důraz na to, že náklonnost je vždy dobré vyjádřit, ale jen tak, aby to druhému neublížilo a aby se druhý necítil špatně a měl možnost odmítnout. Bavíme se o tom, že když nám někdo vyjádří náklonnost, je to něco, za co ho neshazujeme, ale poděkujeme mu za to, že nám to sdělil, a citlivě mu vysvětlíme, že jeho zájem neopětuje.

K další práci s emocemi je možné používat emoční kartičky, které pomohou těm, kteří*ré nemají dostatečnou slovní zásobu pro vyjádření emocí – ke stažení zde včetně dalších návodů, jak s nimi pracovat. V rámci diskuze o projevení zájmu je dobré bavit se i o emocích spojených s odmítnutím. To je totiž přirozenou součástí navazování vztahů a téměř nikdo se mu nevyhne. Takové diskuze pomohou dětem v budoucnu vytvářet kvalitnější vztahy. <https://nenasilnakomunikace.org/stahnete-si-cviceni-s-kartickami-potreb-a-pocitu/>

Chováš se jako baba

Stereotypní představy o dívkách a chlapcích vedou k tomu, že jsou děti pod tlakem, aby naplňovaly role, které mohou být škodlivé pro ně, ale i pro druhé. Mezi ty nejproblematictější v rámci rape culture patří představa, že chlapci musí dosáhnout všeho, co od nich společnost očekává, mají na to právo a musí si za tím tvrdě jít a vzít si to. A to i v případě navazování vztahů s dívkami. V dívkách zase často podporujeme představu, že se musí nechat dobývat, být slušné, křehké a zdánlivě slabé. Nepodporujeme stereotyp, že vyzývavé oblékání vyzývá i k sexuální pozornosti nebo aktivitě. Další stereotypy často podporují sami*y pedagogové či pedagožky, ale i rodiče, když kladou odlišné nároky na chlapce nebo dívky. A děti je samy často reprodukují. „*Holky jsou pořádnější, chytřejší a hodnější. Kluci smrdějí,*“ říkají některé holčičky. „*Kluci jsou silnější a rychlejší, dokáží toho víc,*“ mohou zase tvrdit kluci. „*Kluci se perou, to je normální, jsou to kluci,*“ říkají často dospělí i děti.

Jak to řešit?

Je potřeba dávat si pozor na to, jaký jazyk používáme, jakým způsobem se vyjadřujeme o žácích a žákyních i jakým způsobem se vyjadřují oni*ony. Ve chvíli, kdy si všimneme, že se kolektiv začíná vyjadřovat opakovaně stereotypně, můžeme provést aktivitu, která pomůže vznik stereotypů nahlédnout a podívat se na to, proč některému chování přisuzujeme atributy holek a kluků a proč je v některých případech dokonce negativně štítkujeme.

Aktivita na rozpoznání a reflexi genderových stereotypů: „Jako holka“ – Role play (30 minut)

Třídě vysvětlíme, že potřebujeme 4 dobrovolníky a dobrovolnice, kteří dostanou speciální úkol. Ideálně dvě dívky a dva chlapce. Skupinka se postaví do třídy tak, aby na ně všichni*všechny viděli*y. Nejlépe doprostřed kruhu tvořeného zbývajícímí žáky a žákyněmi. Dobrovolníci*e se k sobě postaví zády tak, aby se neviděli*y. Poprosíme je, aby najednou předvedli*y:

1. jak se perou holky
2. jak běhají holky
3. jak kopou holky
4. jak brečí holky
5. jak se perou kluci
6. jak běhají kluci
7. jak kopou kluci
8. jak brečí kluci

Zbytek skupiny má za úkol jen pozorovat dobrovolníky*ice a nekomentovat, co dělají. Po předvedení se posadíme do kruhu a reflektujeme, co skupinka předváděla. Ujistíme se, že „hrající“ vystoupili*y z role a jsou v pohodě, mohou krátce říct, jaký z toho mají pocit. Třídy se postupně ptáme:

- Můžete popsat, co jste viděli*y?
- Jak předváděly holku holky a jak kluci?
Jak předváděly kluka holky a jak kluci?
- Otázka na „hrající“: Předváděl roli někdo tak, jak se skutečně chová v realitě?
- Jak vám zní slovní spojení „dělat něco jako holka“?
Kdy jste se s podobnými výroky na holky a kluky setkali*y?
Co znamenají? (tvrzení, které má většinou negativní konotaci)
Mohou taková tvrzení ostatním ubližovat?

Na závěr shrneme, co jsme se společně dozvěděli*y, a vysvětlíme, že společnost má často odlišná očekávání od holek a kluků. S tím, jestli jsme holka, nebo kluk, souvisí mnoho stereotypů. To znamená, že představy o holkách/klucích či ženách/mužích ovlivňují to, jak se k lidem na základě příslušnosti k této skupině chováme, jak je vnímáme a hodnotíme. Jde o společenské jevy a ne každému musí být taková škatulka příjemná. Některé mohou vést až k tomu, že se chlapci chovají k sobě navzájem i k dívkám hrubě nebo násilně a okolí to omlouvá. Jiné vedou k tomu, že holky mají pocit, že nemohou dělat to, co by chtěly, jelikož jsou dívkami. Stejně tak chlapci mohou být okolím přesvědčováni, že nemohou dělat to, co by chtěli dělat, jelikož jsou chlapci. Můžeme se třídy zeptat, jestli jim to přijde fér a co si myslí, že by se s tím dalo dělat. V ideálním případě se dohodneme, že se ve třídě budeme snažit stereotypy nereprodukovat a že pokud je někdo z třídy použije, a to i v případě, že to budeme my jako vyučující, ostatní nás zkusí upozornit. Pokud je na to prostor a třída je na to připravená, můžeme vysvětlit, že z těchto důvodů společnost používá termín

„gender“, tedy „sociální pohlaví“, a ne jen pohlaví. Podobně nám pomáhá porozumět chování společnosti třeba kategorie věku nebo to, kdo chodí na jakou školu.

Podobný princip jako v předchozí aktivitě použila reklamní agentura pro propagaci menstruačních potřeb. Pro výuku v předmětu angličtina můžeme studujícím ukázat video a pobavit se s nimi o tom, co viděli*y – [zde](#).

Konsent ve třídě

Kromě konkrétních aktivit, které se přímo věnují konsetu u sexuální aktivity, je důležité trénovat konsent i v jiných situacích, které se ve školních třídách odehrávají. U mladších dětí si třeba můžeme všimnout toho, že si berou věci spolužáků a spolužačky bez dovolení. Můžeme se k tomu postavit tak, že s třídou začneme konverzaci o souhlasu. *„V naší třídě se k sobě chováme s respektem a záleží nám na druhých. Pokud si chceme od někoho něco půjčit, je důležité poprosit o ho o svolení. Když řeknou ne, musíme vzít v potaz jejich odpověď, i když nám to není příjemné a jsme z toho smutní*é nebo rozmrzení*é. Nesmíme si brát věci bez souhlasu těch, kterým patří. Pokud potřebujete poradit s tím, jak si říct o svolení, můžete za mnou kdykoliv přijít...“*

Důležité je věnovat se emocím, které s sebou ono odmítnutí svolení může přinést. Umět se vypořádat s naštváním, smutkem, zklamáním je důležitou součástí toho, jak umět přijmout odmítnutí.

Na co je potřeba dát si pozor, pokud budeme ve třídě mluvit přímo o sexuálním násilí

Zkušenost se sexuálním násilím, znásilněním nebo obtěžováním může mít až 20 % dětí. Takové dítě může být i v naší třídě, a pokud otevřeme téma souhlasu či znásilnění, je možné, že mu to připomene prožité nebo stále trvající trauma. Trauma může být způsobeno nejen z vlastního zážitku, ale i z toho, že násilí zažil někdo z blízkých. Proto musíme být na takovou situaci připraveni*y. Pokud víme, že dítě s podobnými zážitky ve třídě máme, měli*y bychom mu nabídnout, že se aktivit nemusí účastnit. Celkově by veškeré aktivity v tomto ohledu měly být dobrovolné. Studující, kteří*ré se nechtějí v diskuzích vyjadřovat, k tomu nenutíme. Příčiny mlčení mohou být různé a žák nebo žákyně je z dobrých důvodů může chtít raději nesdělovat.

Pokud si všimneme, že některou žákyni nebo žáka téma zasáhlo a vypadá, že není v psychické pohodě, můžeme mu nabídnout, že buď může jít sám*a na chodbu chvíli si odpočinout, nebo mu můžeme nabídnout, že můžeme jít s ní*m a popovídat si, jestli chce. Důležité je do ničeho dotyčnou nebo dotyčného nenutit. Pokud odejde sám*sama, zajdeme se za pár minut ještě jednou přeptat, jestli nepotřebuje podporu. V takovou chvíli musíme dát třídě samostatnou práci a věnovat se dotyčné*mu, dokud to bude potřebovat. Dobré je mít připravenou místnost, kam můžeme v takovém případě s dotyčným či dotyčnou odejít tak, aby nebyl*a v prostoru, kam mohou přijít i ostatní.

Dotyčného či dotyčnou můžeme podpořit v tom, aby se svěřil*a s tím, co ho*ji tak zasáhlo, ale opět na něj*ni nenaléháme a do ničeho ho*ji nenutíme. Důležité je především vyjadřovat podporu a pochopení.

Co dělat, když se svěří

Tady je několik věcí, které můžeme udělat, abychom podpořili* y dítě, které se svěří s tím, že zažilo sexuální násilí:

1. Poslouchejme: Zůstaňme v klidu, věnujme dítěti veškerou pozornost a dejme dítěti vědět, že jsme slyšeli* y, co nám řeklo, a že si vážíme toho, že se nám s tím svěřilo.
2. Věřme: Věřme tomu, co dítě říká, a dejme mu vědět, že mu věříme. „Věřím tomu, co mi říkáš.“ Vysvětlete dítěti, že svěřit se vyžaduje velkou odvahu a kuráž.
3. Projevme soucit: Můžeme říct: „Nezasloužil* a sis to, mrzí mne, žeš něco takového musel* a zažít.“
4. Upozorníme, že to není jejich vina: Lidé, kteří zažili sexuální násilí, se často sami obviňují. „Není to tvoje vina, je to vina toho, kdo ti ublížil,“ můžeme říct.
5. Nabídněme dítěti další pomoc a vysvětleme mu, jak budeme dál postupovat. Je potřeba dopředu vědět, na koho se v okolí můžeme obrátit. Jak funguje školní psycholog či psycholožka a kde je nejbližší organizace, která obětem sexuálního násilí pomáhá. (viz organizace níže)

Co ukládá zákon ohledně oznámení zneužívání nebo znásilnění?

Zákon neukládá povinnost nahlásit znásilnění nebo zneužívání na policii. Pracovníci či pracovnice s dětmi, mezi něž patří i pedagogičtí pracovníci či pedagogické pracovnice, však mají povinnost upozornit OSPOD, který se věci má povinnost zabývat a policii upozornit.

Oznamovací povinnost vůči orgánům činným v trestním řízení (policejnímu orgánu a státnímu zástupci)

Povinnost oznámit, že byl trestný čin spáchán (§ 368 trestního zákoníku), se netýká trestných činů znásilnění ani pohlavní zneužití.

Na oba trestné činy se však vztahuje povinnost jejich překažení (§ 367 trestního zákoníku). Tuto povinnost je možné naplnit i včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

Tyto povinnosti se vztahují shodně na všechny fyzické osoby stejně jako na odborníky či odbornice pracující s oběťmi těchto trestných činů (např. sociální pracovníky*ice, psychoterapeuty*tky, zdravotnický personál).

Oznamovací povinnost vůči orgánu sociálně-právní ochrany dětí („OSPOD“)

Každý je oprávněn, nikoli však povinen upozornit OSPOD na skutečnost či podezření, že na dítěti byl spáchán trestný čin pohlavní zneužití či znásilnění (§ 7 odst. 2, § 6 písm. e) zákona o sociálně-právní ochraně dětí).

Pro některé odborníky či odbornice pracující s dětmi a jiné instituce, konkrétně státní orgány, osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí, školy, školská zařízení a poskytovatele zdravotních služeb, popřípadě další zařízení určená pro děti, je tato povinnost stanovena zákonem (§ 10 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Oznamovací povinnost vůči OSPOD se tak týká např. psychoterapeutů*tek, kteří* které jsou zároveň zdravotnickými

pracovníky*icemi. Netýká se pak psychoterapeutů*tek či sociálních pracovníků*ic pracujících s oběťmi sexuálního násilí, kteří*ré nespádají do zákonem vyjmenovaných skupin subjektů.

Jak poznat, že dítě zažilo znásilnění nebo zneužívání

Zneužívání dítěte může mít mnoho různých podob a nemusí se vždy jednat jen o fyzické zneužití, a pokud je fyzické, nemusí k němu být dítě vždy přinuceno silou. Do situace může být manipulováno vydíráním nebo tvrzením, že zneužití je naopak projevem náklonnosti a lásky. Pro podrobnější informace doporučuji text zde. Zneužito může být každé dítě, ale zranitelnější jsou děti osamělé, izolované, děti s nějakým fyzickým znevýhodněním. Pachatelem či pachatelkou je ve většině případů někdo z blízkého okolí, komu dítě, rodina, škola i celá komunita věří. Zároveň pachatelem či pachatelkou nemusí být jen dospělý člověk, ale může to být jen o několik málo let starší vrstevník nebo vrstevnice. Chování, které může naznačovat, že žák či žákyně zažívá či zažíval*a zneužívání nebo sexuální násilí:

- Pokud se dítě přímo svěří, že zneužívání zažilo.
- Pokud nám někdo třetí, například spolužák či spolužačka, sdělí, že dítě zažilo zneužívání. Pokud kolektiv mluví, i posměšně, o tom, že spolužák nebo spolužačka byla znásilněn*a, může to být historka založená na pravdě, se kterou se dotýčný nebo dotýčná někomu v třídě svěřil.
- Strach z domova či jiných konkrétních míst, útky z domova.
- Strach z některých konkrétních dospělých.
- Trvalé stížnosti na bolesti hlavy, nevolnosti či křeče v břiše bez zjevných fyzických obtíží.
- Deprese, apatie.
- Zneužívání návykových látek a alkoholu.
- Sebepoškozování, pokus o sebevraždu.
- Náhlé zhoršení prospěchu, nesoustředěnost, problémy s pamětí.
- Náhlá změna chování – dříve společenské dítě se najednou velmi izoluje nebo začne být agresivní.
- Prostituce nebo riskantní sexuální chování.
- Nošení oblečení ve vrstvách tak, aby zakrylo jizvy nebo zranění.
- Fyzické znaky, které mohou naznačovat, že je dítě zneužíváné:
- Zranění v oblasti genitálií nebo análního otvoru (krvácení...).
- Zranění v oblasti prsou nebo na stehnech.
- Bolest při vykonávání potřeby.
- Sexuálně přenosné choroby.
- Časté záněty močových cest.
- Těhotenství.
- Nemoci spojené s úzkostí, jako je například anorexie nebo bulimie.

Co v takovém případě dělat?

Třídnímu kolektivu je dobré, i pokud nemáme podezření na zneužití, vysvětlovat, že jsme tu pro ně, pokud by si čímkoliv nevěděli*y rady a potřebovali*y pomoc. Kolektiv by měl znát číslo na Linku bezpečí a vědět, že na ni děti mohou kdykoliv zavolat. Pokud máme pocit, že je někdo ve škole zneužíván, nesmíme k tomu být lhostejní. V takovou chvíli je potřeba obrátit se na experty a expertky v tématu (viz kontakty) a poradit se o tom, jak postupovat, abychom dotýčnému či dotýčné pomohli.

Jak pečovat o sebe, pokud pomáhám zneužívanému dítěti

Vyrovnat se s tím, že dítě v našem okolí zažilo sexuální násilí, angažovat se v pomoci mu, může být velkou zátěží na psychiku. Je normální zažívat pocity bezmoci, vzteku, smutku, ale i necítit téměř nic. Pokud se s něčím takovým setkáme, určitě je dobré najít si terapeutickou pomoc i pro sebe.

Všimnout si můžeme i problematického chování dospělých

Kromě toho, že můžeme zpozorovat náznaky, které ukazují na to, že dítě v naší škole je zneužívané, můžeme získat i podezření, že se někdo z kolegů či kolegyň chová nevhodným způsobem ke svým žákům či žákyním. V takové chvíli je dobré obrátit se pro radu například na Národní ústav duševního zdraví, který v rámci projektu Parafilik pomáhá lidem se sklony k pedofilnímu chování mít pod kontrolou své chování a nikomu neublížit. Pokud někdo z našich kolegů či kolegyň má nevhodné poznámky o studujících, např. „*Ta Petra z osmičky má takový mrdavý oči,*“ měli* bychom se vůči tomu vymezit.

Studující občas mohou mít romantické představy o vyučujících. Navazovat s nimi vztahy by však ze strany vyučujících mělo být naprosto nemyslitelné. Dospívající se teprve učí, jak mít vztahy, a měli* by je mít s podobně starými lidmi, kteří vůči nim nejsou v žádné pozici moci. Ve svém věku nejsou schopni* dostatečně reflektovat, jaký tlak na ně může vytvářet hierarchie školního prostředí, nemluvě o tom, že opustit takový vztah může být z toho důvodu takřka nemožné.

Ke zhlédnutí a ke čtení

Jackson Katz: Violence Against Women – It's a Man's Issue

https://www.ted.com/talks/jackson_katz_violence_against_women_it_s_a_men_s_issue

Zaron Burnett: Průvodce kulturou znásilnění pro gentlemany

<https://a2larm.cz/2014/11/pruvodce-kulturou-znasilneni-pro-gentlemany/>

Co jsi měl/a na sobě? V Kansasu vystavili oblečení obětí znásilnění

<http://www.hatefree.cz/blo/hf-zpravy/2374-vystava-znasilneni-kansas>

Tea Consent – souhlas se šálkem čaje

<https://www.youtube.com/watch?v=pZwvrXVavnQ>

Sexuální násilí. Proč se nikdo neptá? Petra Kutálková a Ľubica Kobová, 2014

<https://www.in-ius.cz/dwn/sex-nasili/sexualninasili-kniha-web.pdf>

Kontakty:

proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s.

<https://www.profem.cz/>

Persefona – řeší problematiku domácího a sexuálního násilí

www.persefona.cz

Linka bezpečí 116 111

<https://www.linkabezpeci.cz/>